

18. Kumla by, Hovsta sn. Nu i Örebro läns museum.

Pl. 8.

Litteratur: H. Hofberg, Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet under år 1867, s. 2, 1868, s. 3 (ATA), Nerikes gamla minnen (1868), s. 95, Nerikes Fornlemningar 1, 1868, s. 35 f. (ATA; tryckt i Meddelanden från Örebro läns museum 8, 1923, s. 66 f.); R. Dybeck, Brev till G. Stephens den 6/11 1873 (ATA), Runa, fol. (1873), s. 93, 102; Förteckning öfver föremålen i Örebro läns museum (1887), s. 12; Örebro läns fornminnesföreningars verksamhet 1856–1888 (1888), s. 20; E. Brate, Anteckningar 1901 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskrifterna i Närke (i: Från bergslag och bondebygd 1952), s. 32 f.; A. Ruprecht, Die ausgehende Wikingerzeit im Lichte der Runeninschriften (Palaestra, bd 224, 1958), s. 75; S. Lindqvist, Forntidens Kumla och omvärlden (i: Kumlabygden 2, 1963), s. 210.

Äldre avbildningar: Hofberg, teckning i Nerikes Fornlemningar 1 (återgiven i Nerikes gamla minnen); Dybeck, teckning, (återgiven i Runa fol., pl. 22, nr 10); Brate, foto 1901 (ATA).

Den första uppgiften om det intressanta runstensfragmentet från Kumla finner man i Herman Hofbergs redogörelse för »Föreningens för Nerikes Folkspråk och Fornminnen verksamhet under år 1867». Sedan fyndet av Rinkabyfunten (Nä 33) omtalats, fortsätter Hofberg: »Det andra runminnesmärket, som äfven i år blifvit funnet, utgöres af öfverdelen utaf en runsten i Kumla by i Hofsta socken. Enligt de upplysningar, Sekreteraren lyckats förskaffa sig, hade omkring år 1812 en runsten i nämnda by blifvit sönderslagen och inlagd i muren till en källarebod, som för några år sedan åter blef nedrifven, då den dervid erhållna stenen användes till en liten stenmur nära intill stugubyggningen. Med denna anvisning till ledning uppdrog Sekreteraren förleden sommar åt Studeranden Herr Er. Hallgren vid Axbergs prestgård, att eftersöka stenen, som också verkligen till en del återfanns i den förenämnda muren. De efterspaningar Sekreteraren sedan dess sjelf anställt, för att få reda på det öfriga, ha visserligen ännu icke krönts med framgång, ehuru det är att hoppas, att äfven detta skall återfinnas.»

I föreningens verksamhetsberättelse för år 1868 lämnas ytterligare uppgifter om Nä 18. Under en av sina då företagna resor hade Hofberg lyckats hindra, att stenen gick förlorad. Den hade nämligen förts bort »för att jemte annan sten tjena till fyllning i en stengraf. Stenen återfördes genast till sin gamla plats vid byn och har sedan, på Sekreterarens föranstaltande, blifvit aflemnad till Karolinska läroverket, att bland dess samlingar förvaras, hvilket ansetts ha skäl för sig i mer än ett afseende. För det första skulle stenfragmentet, som icke är större, än att det utgör en vanlig mansbörd, ofelbart med aldraförsta gå förloradt, såsom förhållandet höll på att blifva då det i somras återfanns, — vidare äro runmynderna serdeles rediga och tydliga, och stenen kan således, inom den arkäologiska afdelningen af läroverkets samlingar, tjena som prof på våra förfäders runvårdar, serdeles som dessa äro så sällsynta i Nerike.» Även i reseberättelsen för år 1868 och i *Nerikes gamla minnen* (1868) redogör Hofberg för hur Nä 18 kom i dagen. Richard Dybeck, som stod i ett spånt förhållande till Hofberg, ger i *Runa* (fol.) en kort och delvis avvikande skildring av hur stenen upptäcktes: »Enligt uppgift af hemmansegaren Jan Jansson i Kumla upptäcktes detta runstensstycke för tio år sedan af honom. Det låg då på vestra ändan af en stenmur — ett upplag efter en gammal gård — invid byn, men förvaras nu i Örebro Läroverksbyggnad.»

Stenen flyttades år 1887 från Karolinska läroverket till Örebro läns museum (se *Örebro läns fornminnesföreningars verksamhet*, s. 20); stenen har där inv.nr 430.

Grå, finkornig granit. Mått: 75 × 48 × 18 cm. Ristningsytan är jämn och vacker, något sliten. Ristningen är skickligt huggen och runorna mjukt och säkert formade. Största runan (11 **t**) är 12,5 cm, minsta runan (25 **s**) är 4 cm. Nä 18 har utan tvivel ristats av en framstående runmästare.

Inskrift:

... -- n : froknan : tre ... hulmi : sun : hans : ... y ...

5 10 15 20 25

... sinn, frœknan dræng ... Holmi, sun hans ...

»... sin ..., en modig ung man ... Holme, hans son ...»

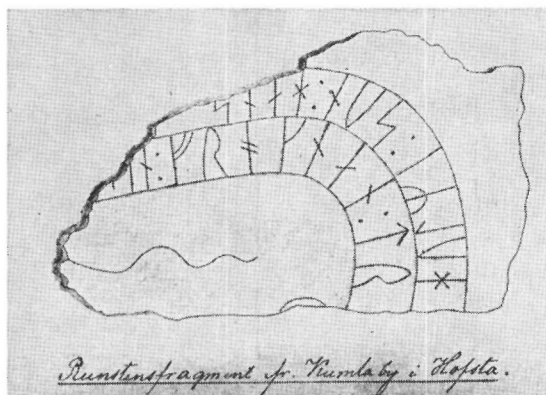

Fig. 44. Nä 18. Hovsta sn, Kumla by. Efter teckning av H. Hofberg i Nerikes Fornlemningar 1868.

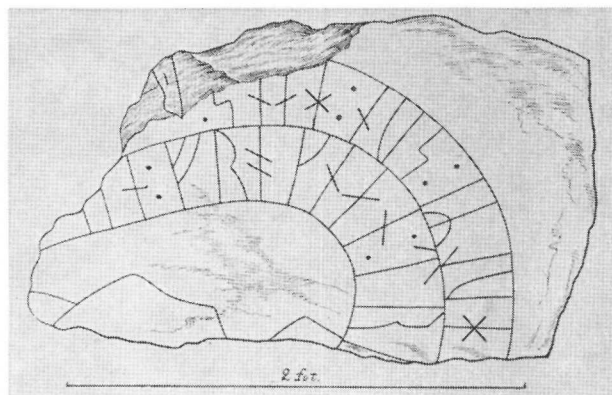

Fig. 45. Nä 18. Hovsta sn, Kumla by. Efter R. Dybeck, Runa (fol.).

Till läsningen: Före runan 1 finns nära fragmentets kant en linje, som går från övre ramlinjen och böjer något åt vänster; den är möjligen huggen. Av runorna 1 och 2 har övre delarna gått förlorade. Runan 1 står ganska nära runan 2. Av denna placering att döma torde runan ha varit **s**; jfr 19 **s** och 25 **s**. Runan 2, som endast kan ha haft bistavar i toppen, har troligen varit **i**. Skiljetecknet efter 3 **n** har, i likhet med inskriftens övriga skiljetecken, formen av två punkter (:). 6 **o** har dubbelsidiga, snett ned åt höger riktade bistavar. 13 **e** har förlorat stavens övre del, då stenen slogs sönder; punkten mitt på staven är dock helt bevarad. Runföljden 14 **h**–26 **y** står utanför slingan. Före 14 **h** finns en grund linje, som möjligen är huggen. Den är emellertid av annan karaktär än övriga ristade linjer. 22 **h**–25 **s** har förlorat sina nedre delar genom en kantskada; alla runorna är likväl säkra. 26 **y** står på ett ojämnt parti i fragmentets kant. — Hofberg: ...**n** : **froknan** : **tr... hulmi** : **sun** : **hans** :. — Dybeck: ...**n** : **froknan** : **tri... hulmi** : **sun** : **hans** :. »På en afsats under stenens ena kant synes liknelse till runan **y**, eller **r**.» — Brate (1901): ...**sin** : **froknan** : **tre...k hulmi** : **sun** : **hans** :. »Ristningen består dels af linier, som se ut att vara återstoder af ett kors, dels af två rader runor. Raden A, närmast korset, innefattas af en slinga, hvars öfre linie äfven utgör öfre linie för raden B, hvilken saknar nedre slinga, trots det att både Hofberg och Dybeck angifva sådan. Raden A, som är infattad af slingan, synes böra läsas först, raden B, som är ristad utom slingan, tyckes utgöra inskriftens slut ... Första ordet har troligen varit **sin**, ehuru af de första runorna blott stycken af stafven nedifrån finnas. Den första stafven står 7 cm. från stenens kant efter nedre slinglinien räknadt, hvilket långa afstånd fordrar, att ett skiljetecken funnits framför densamma och att detta kolons nedre punkt suttit just i stenens kant. Radens sista runa är **e** med nedre stafven och pricken i behåll. Raden B börjar med ett streck, som hvarken finnes hos Hofberg eller Dybeck, men som måste antagas, en lång linie uppifrån, nedåt lindrigt böjd åt vänster. Denna linie synes icke kunna vara annat än ett ovanligt långt kst till **k**, sista runan i (**au**)**k**, dock utan kolon därefter. Den öfriga inskriften i raden **hulmi** : **sun** : **hans** : är fullt tydlig, men i det sista ordet **hans** är runornas nedersta del borta. Efter **hans**: finnes ingen ristning, ehuru stenens kant är bevarad 13 cm., hvaraf framgår, att detta ord är inskriftens slut.»

Det är mycket beklagligt, att endast ett fragment återstår av Kumla-stenen. Hofbergs förhoppning, att ytterligare delar av stenen skall påträffas (se ovan s. 60), har ännu icke gått i uppfyllelse.

Nä 18 är rest till minne av en man, som har fått epitetet *froeknan draeng* (**froknan tre ...**). Det är ordet **froknan** (ack.) som Hofberg åsyftar, då han i fornminnesföreningens verksamhetsberättelse för år 1868 skrev, att ett ord i inskriften är »i språkligt hänseende af den märkvärdighet, att ensamt det borde tillförsäkra detta runstensfragment en plats i hvilken antiqvarisk samling som helst».

Adjektivet *frækn* är eljest belagt endast en gång i runsvenskan, nämligen i den berömda strofen på Högby-stenen (Ög 81). Där är ordet ristat **frukn** (nom.). Också i det fallet står adjektivet som attribut till *drængr*: **frukn ·treks ·asmutr frækn drængr Asmundr** »djärve kämpen Åsmund». Det kan tilläggas, att ett mansnamn *Frækn* finns på en sörmländsk runsten (Sö 347): **frokn** (ack.) och **froknar** (gen.). Namnet är otvivelaktigt identiskt med adj. *frækn* och har sålunda från början varit ett tillnamn med betydelsen 'den djärve'. I fornsvenskan är sammansättningen *æmfröknan* (ack.) 'lika rask el. duglig' belagd; i Östgötalagens ärvdabalk 21 heter det: *Nu vil maþær man ur annöþughum staþ lösa: han skal egh lösa um anfriþ ælla um uartima utan han þa hanum annan æmfröknan ...* »Nu vill någon en man ur träldom lösa; han skall ej lösa under höstfrid eller under vårtid, såvida han ej ger honom en annan lika duktig.» Ordet är i levande bruk i norrländska dialekter, särskilt i betydelsen 'duktig att äta', 'matfrisk'.

Adjektivet *frækn* är också väl känt från västnordiskt håll; i edda- och skaldedikter förekommer det ofta. Sigurd Favnesbane kallas t. ex. *fræknan gram*, och i *Hávamal* möter oss ordet i ett par välkända strofer:

<i>Mildir, fræknir menn bæt lifa</i>	Givmilda, dristiga män bäst leva ...
<i>Ríki sitt skyli ráðsnotra hverr í hófi haða. Þá hann þat finnr, es með fræknum kómr, at engi es einna hvatastr.</i>	Sin makt skall varje rådklok man hovsamt hålla. Ty märka han får, när han kommer bland modiga, att ingen är ensam djärvast.

I *Didrikssagan* (och i isländskan) finns också sammansättningen *fullfrækn*: *Konungrinn Þiðricr ríðr nv ut af Bern með fim .c. hermanna alla fullfræcna* ... Jfr *fulldrængliga* på NÄ 29, nedan s. 92.

På grund av att inskriftens början har gått förlorad, vet vi varken namnen på den som lät resa stenen eller namnet på den döde. Stenen kan f. ö. ha varit rest av flera personer. Det enda namn som har bevarats på fragmentet är **hulmi Holmi**. Detta mansnamn är hittills känt från följande runinskrifter: U 91, 133, 141, 156, 335, 357, 447; Sö 331; Vs 29; Sm 73; NÄ 18. Det är troligt, att namnet dessutom har funnits på ännu en av Närkes runstenar, nämligen på Urvalla-stenen (NÄ 32). Kvinnonamnet *Holma* förekommer på NÄ 26. Både *Holmi* och *Holma* är att uppfatta som kortnamn till de ofta förekommande namnen på *Holm*-.

I *Runa* fol. suppleras inskriftens slut på följande sätt: (AUK AFTIR) HULMI SUN HANS.¹ Enligt denna suppling skulle stenen vara rest också till minne av Holme, som alltså skulle vara son till den man, som har epitetet *fræknan dræng*. Denna uppfattning är med all sannolikhet oriktig, eftersom namnet har nominativform. Därtill kommer att runföljden **hulmi : sun : hans :** i den fullständiga inskriften måste ha stått mot slutet och sålunda ej i omedelbar anslutning till namnet på den man, som stenen är rest efter. Vad *Holmi* har haft för funktion kan numera ej avgöras, ej heller vems son han har varit.

Innanför runslingan har, av de bevarade linjerna att döma, funnits ett stort ornament. Enligt Dybeck och Brate skulle det ha bestått av ett kors. Om så är fallet, måste Kumla-stenens kors ha varit mycket originellt utformat.

¹ Supplingen är Stephens', vilket framgår av ett brev från Dybeck den 6/11 1873: »Tack äfven för Din rättelse l. rättare alldeles nya uppfattning af Kumla-Hofstadsinskriften ... Den skall behörigt erkännas i 'upplysningarna'.» I »Rättelser och Tillägg» (a. a., s. 102) meddelar Dybeck: »Utredningen — fullständigare än Näriska Minnenas, sid. 95 — är prof. Stephens'.»